

Chava Baruch

Yad Vashem Intézet,
Jeruzsálem, Izrael

HOLOKAUSZTOKTATÁS ÉS A RASSZIZMUS ELLENI KÜZDELEM

A holokauszttoktatás legfontosabb célja megismertetni azt a folyamatot, amelynek során egy gyilkos ideológia nevében, lépésről-lépésre, áltudományos biológiai elméletre hivatkozva taszítottak ki embereket előbb a társadalomból, majd később az élők sorából is. A cikk a holokauszttoktatás legnagyobb kihívására keres választ: hogyan tanítsunk a holokausztról, és mit tanuljunk belőle úgy, hogy emberségre neveljünk, és hogy megértsük a rasszizmusban rejlő szörnyű veszélyt, amely minden embert érinthet.

LEHET-E A TÖRTÉNELEMBŐL TANULNI?

Az első kérdés, amely felvetődik mindenkiben, aki valamilyen módon a történelemmel foglalkozik, legyen akár kutató, akár tanár, hogy lehet-e a történelemből tanulni? Ezt a kérdést úgy is fel lehet tenni, hogyan lehet a történelmi események tapasztalatait aktuálissá tenni. A holokauszt, mint történelmi esemény oktatása, amely ma nemzetközi szinten elfogadott feladat¹, még inkább kiélezi ezt a kérdést.

Egyfelől elfogadhatjuk azt az álláspontot, miszerint az ember nem tanul a történelemből, vagy azért, mert nem akar, vagy azért, mert nem képes erre. Ezt a felfogást támasztja alá, hogy ma is vannak háborúk és népiirtások. Ebben az esetben viszont elkerülhetetlen felvetni azt a további kérdést, hogy miért kellene akkor egyáltalán tanulni a múltból.

Másfelől, izraeli tanári körökben megfogalmazódott az a gondolat, miszerint lehet, hogy nem szabad egy olyan történelmi eseményt, mint a holokausztot az oktatás tárgyává tenni, hiszen oly szörnyű traumáról van szó, amelyre talán nem is léteznek emberi szavak.

Tanárként mégis figyelmen kívül kell hagynunk ezeket a kétségeket annak reményében, hogy talán mégis lehet tanulni a történelemből. Ekkor azonban nem elégedhetünk meg a száraz információk átadásával, hanem a történelmi események értelmezését, és azoknak a saját hétköznapijainkra való hatását kell megvizsgálni.

MIÉRT KELL A HOLOKAUSZTRÓL TANÍTANI?

A holokauszt egy olyan történelmi esemény, amely megingatta az egész emberi civilizáció erkölcsi alapjait. De éppen ezért kell továbbra is tanítani és tanulni belőle. Méghozzá olyan módon, hogy felhívjuk az ifjú generáció figyelmét a napjainkban

---

¹ Lásd a „The Task Force for International Cooperation on Holocaust Education, Remembrance, and Research” elnevezésű szervezet tevékenységét <http://www.holocausttaskforce.org/about-the-itf.htm>

is létező olyan jelenségekre – például a rasszizmusra –, amelyek hasonló borzalmakhoz vezethetnek.

A holokausztoktatás legfontosabb célja megismertetni azt a folyamatot, amelynek során egy gyilkos ideológia nevében, lépésről-lépésre, áltudományos biológiai elméletre hivatkozva, taszítottak ki embereket előbb a társadalomból, majd később az élők sorából is. A náci, rasszista ideológia kihasználta az emberek előítéleteit, a más csoportok tagjaitól való félelmeit, és hozzászoktatta őket az „ellenséges idegen” diszkriminálásához, amíg végül az emberek elfogadták azok megsemmisítését is.

HOGYAN TANÍTSUNK A HOLOKAUSZTRÓL?

A fentiek értelmében a holokausztoktatás legnagyobb kihívása az, hogy hogyan tanítsunk, és hogy mit tanuljunk belőle úgy, hogy emberségre neveljünk, és hogy megértessük a rasszizmusban rejlő szörnyű veszélyt, amely minden embert érinthet, és amely a legfőbb motorja volt a holokauszt gépezetének.

Ezekre a kihívásokra összpontosít a jeruzsálemi Yad Vashem Intézet, amelynek célja nem csak a holokauszt emlékezetének megőrzése, hanem annak oktatása is. Az intézetben működik egy nemzetközi oktatóközpont, ahol diákok, katonák, izraeli és külföldi tanárok – közöttük sok magyarországi tanár is – a holokauszt eseményeit tanulmányozzák.

Az évek folyamán szerzett pedagógiai tapasztalatok alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy a történelmi információ megértéséhez mélyebb, behatóbb kérdésekkel is szembesülni kell. E célból állítottuk fel az új történelmi múzeum mellett a „Nagy kérdések központját”, ahol a modern technika segítségével², többek között, az alábbi kérdésekre lehet választ keresni:

- Hol volt Isten a holokauszt idején? Ezt a kérdést, például, Izrael volt főrabbija, Iszrael Lau egy másik kérdéssel válaszolja meg. Szerinte a kérdés nem az, hogy hol volt Isten, hanem az, hogy hol volt az ember a holokauszt idején? Ez az utóbbi kérdés arra is utal, hogy egy ilyen rettenetes traumát nem lehet csak a történelmi tények segítségével feldolgozni, hanem többféle megközelítésre is szükség van. Iszrael Lau rabbi válasza arra a felismerésre utal, miszerint a holokauszt nem csak a vallási hitet, hanem az emberbe vetett hit alapjait is megingatta.
- Megtörténhetett volna a holokauszt Hitler nélkül is? Ennek a kérdésnek az alapja, hogy mennyiben függ a történelem az egyéntől, illetve a közösségtől. További, hasonló kérdés, milyen arányban áll az államfők szerepe a társadalmi folyamatok hatásával szemben egy-egy történelmi esemény kialakulásában? Ez a kérdés még inkább kiéleződik a nürnbergi perekben elhangzottak

---

² Történészek, teológusok, tanárok és túlélők válaszaival ismerkedhetnek meg a látogatók.

hallatán, amikor a náci rezsim vezető alakjai egyre csak Hitler parancsai mögé bújva háritották el személyes felelősségüket.

- Hogyan történhetett meg mindez emberileg? Ebben a kérdésben azokban a humanus értékek erejében való csalódás fogalmazódik meg, amelyek az újkor jelképévé válva biztosították volna az emberiség fejlődését, büszkén megkülönböztetve azt a „sötét középkortól”. Bebizonyosodott, hogy művelt „úriemberek” is képesek kegyetlenül viselkedni. Sőt, éppen az ő hozzáértésükre volt szükség ahhoz, hogy a náciak a modern technológiát az állami apparátus eszközeként népiirtásra használják fel. Miért cselekedtek így? Milyen hajtóerők álltak tetteik mögött? Rasszista ideológia, csordaszellem, félelem, opportunizmus, xenofóbia, sztereotipikus gondolkodásmód, előítéletek és a mindezekkel manipuláló politika?

AYad Vashem tanítási felfogása szerint minden pedagógusnak három kérdést kell tisztázni magában mielőtt a holokauszttal foglalkozna: miért kell ezt a témát tanítani, mit kell róla tanítani és hogyan kell erről tanítani a legújabb generációnak?

A válasz a „miért“-re valójában meghatározza a tanítás tartalmát és módját is. Ha valaki minden meggyőződés nélkül, csak a hivatalos előírás miatt foglalkozik a holokauszt témájával, nagyon kevés esélye lesz hitelességre, és nem lesz hatása tanítványaira. Tudvalevő, hogy sokan azzal háritják el a téma fontosságát, hogy már unják a zsidók érzékenységét, túlzásaikat, állandó áldozat szerepüket, és azzal vádolják őket, hogy hasznot húznak ebből. Sőt, a kommunizmus áldozatai nevében nem csak a holokauszt áldozataival való egyenlőséget, hanem elsőbbséget is követelnek. Az áldozat státuszáért való versengés emberileg érthető, de a szenvedésben értelmetlen versenyezni. Történelmi szempontból elengedhetetlen a tények pontos ismerete, mind a kommunista rendszerről, mind a holokausztról. A holokauszt nem azért fontos, mert főleg zsidók voltak az áldozatai, hanem azért, mert az egész európai, humanista értékrendet kérdőjelezte meg.

LEHET-E KÜZDENI A HOLOKAUSZTOKTATÁSSAL A RASSZIZMUS ELLEN?

Amennyiben elfogadjuk, hogy igenis szükséges a holokausztról tanulni és tanítani, és ha belátjuk, hogy az emberi természet ma sem változott, és az ma is manipulálható, akkor pedagógusként nem utasíthatjuk el azt a kihívást, amelyet a holokauszt oktatása jelent, még akkor sem, ha nem mindig tudunk felmutatni látványos eredményeket. Így, az előbbieken felvetett kérdésekkel ma is szembe kell néznünk, ha nem akarjuk, hogy a holokauszthoz hasonló üldöztetés és népiirtás máshol, más emberek csoportjával újra megtörténjen.

Ha ezeket a humanista értékeket fel akarjuk építeni újra az ifjú generációval, és helyre akarjuk állítani az emberbe vetett hitet, akkor a holokauszt alatt élő szemé-

lyek – áldozatok, be nem avatkozók, elkövetők, embermentők – történeteit elemezve olyan kérdésekre világíthatunk rá és olyanokat vitathatunk meg, amelyek a mai életünkre is vonatkoznak. Hol a határ a vicc és az uszítás között? Hol vannak a szólásszabadság határai a demokráciában? Mi volt vonzó a totalitárius rendszerben, és miért fogadták el azt a tömegek? Volt-e döntési lehetősége az egyénnek? Miként ismerhetjük fel az előítéletes gondolkodás jeleit, és milyen veszélyekkel jár az efféle gondolkodásmód? Mi a különbség a tények és a vélemények között? Honnan erednek sokszor téves véleményeink és előítéleteink, és mennyiben függnek össze saját önképünkkel és identitásunkkal?

Mіндеzt annak érdekében tesszük, hogy széles látókörű, befogadó embereket tudjunk nevelni, akik képesek önálló, kritikus gondolkodásra. Embereket, akiknek nincs szükségük olyan szélsőséges ideológiákra, amelyek első látásra megerősítik ugyan identitásukat, de amelyek végül is olyan kitzasztó és diszkrimináló politika eszközevé válnak, amelyeknek az azokat elfogadó emberek saját maguk is áldozatul eshetnek.

Összességében véve két nézőpont – a „mi és ők” és az „én és te” – között kell különbséget tenni.

A holokauszt oktatásnak meg kell mutatnia, hogy a náci rendszer hogyan használta ki a náci ideológia nevében az emberek hovatartozási szükségletét. A „mi és ők” között egy állítólagos „vér szerinti, biológiai különbség” alapján tettek különbséget. Állampolgár csak az lehetett, aki a német néphez tartozott. A német néphez csak az tartozhatott, akinek ereiben német vér folyt és zsidó nem tartozhatott a német néphez.³ E felfogás alapján, az egyénnek nem volt semmilyen jelentősége a csoporton kívül, sőt eleve a csoport határozta meg az énjét, élete céljait, illetve annak tartalmát. A csoport identitását pedig a „Führer” határozta meg.

A humanista befogadó és elfogadó felfogás alapja az «én és te». Ez a világszemlélet az egyént és az egyéniséget azzal a feltétellel tartja tiszteletben, ha az a másrt vagy a másikat is legalább annyira figyelembe veszi, mint saját magát. „A második [szféra, melyben a viszony világa támad] életünk az emberek között. A viszony nyilvánvaló, és nyelvben testet ölt. Te-t adhatunk és befogadhatunk” – írja Buber. „Az Én-Te alapszót csak egész lényével mondhatja az ember. Önmagam egész lényé koncentrációja és összeolvadása soha nem történhet általam, és soha nem történhet nélkülem. A Te által leszek Én-né. S, hogy Én-né leszek, mondom: Te. Minden valóságos élet – találkozás.”⁴

³ Az NSDAP programjából, 1920. február 24. In: Susanne Urban (szerk.) „*Doch die Geschichte endete anders...*” *Arbeitsmaterialien zum Novemberpogrom 1938 („Kristallnacht”)*, Jerusalem 1999, 38. o.

⁴ Martin Buber: *Én és Te*, Európa Könyvkiadó, Budapest. 1991. <http://stelliumpress.hu/sap4/buber01.pdf> 2. és 3. o.

E két felfogás természetesen árnyaltabb és sokkal összetettebb, de pont ezért kell megértetni az emberek életére való kihatásukat, kisarkításukban bújó veszélyeiket, remélve azt, hogy a tanítványok megértik, melyik felfogást érdemes választaniuk.

HOLOCAUST EDUCATION AND COMBATING RACISM

(SUMMARY)

The most important aim of Holocaust education is to unfold the history of the Holocaust: in the name of an ideology, justifying it with a pseudo-scientific theory, people were first excluded from society then they were killed. The presentation seeks the answer the biggest challenge of Holocaust education: how should we teach the Holocaust and what students should learn from it, in order to understand the terrible danger of racism, which concerns every human being.